

RADOVI

ZAVIČAJNOG MUZEJA – VISOKO

RADOVI ZAVIČAJNOG MUZEJA – VISOKO

Izdavač

JU Zavičajni muzej – Visoko

Glavna i odgovorna urednica

Đenana Ganić, prof.

Urednički savjet

doc. dr. Mehmed Kardaš, Mubera Pulo, dipl. orijent., Habiba Efendira-Čehić,
prof., Tarik Silajdžić, MA

Redakcija

prof. dr. Ibrahim Krzović (Filozofski fakultet, Sarajevo), dr. Aladin Husić (Orientalni institut, Sarajevo), prof. dr. Adnan Kaljanac (Filozofski fakultet, Sarajevo), doc. dr. Aiša Softić (Filozofski fakultet, Sarajevo), prof. dr. Esad Delibašić (Filozofski fakultet, Zenica), dr. Ramiza Smajić (Institut za historiju, Sarajevo), doc. dr. Haris Dervišević (Filozofski fakultet, Sarajevo), doc. dr. Amra Šaćić Beća (Filozofski fakultet, Sarajevo), dr. Enes Dedić (Institut za historiju, Sarajevo)

Međunarodna redakcija

doc. dr. Iva Kaić (Filozofski fakultet, Zagreb), dr. Angelina Raičković Savić (Arheološki institut, Beograd), dr. Slaviša Perić (Arheološki institut, Beograd)

Sekretar redakcije

Tarik Silajdžić, MA

ISSN 2712-1879 (print)

ISSN 2744-1377 (online)

<https://zavicajnimuzej.com/izdavackadjelatnost/>

SADRŽAJ

RIJEČ UREDNIKA.....	5
---------------------	---

ČLANCI

Adnan Kaljanac i Jesenko Hadžihasanović: Rezultati arheoloških istraživanja na lokalitetu Kundruci kod Visokog (prethodno saopštenje)	9
Tarik Silajdžić: Svibe – prilozi istraživanju rimske antike na području centralne Bosne.....	72
Đenana Ganić: Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko s procjenom stanja oštećenja / očuvanosti – III faza.....	109
Mustafa Uzunalić: Keramičke lule iz Zavičajnog muzeja u Visokom.....	124
Habiba Efendira-Čehić i Dženana Arnautović: Kolekcije fotografija, dopisnih karti i razglednica iz Fototeke Zavičajnog muzeja Visoko – Prilog proučavanju porodice Vojnović iz Visokog.....	139
Haris Dervišević: U ozračju ruhanijetskih harfova: kaligrafija šejha hafiza Zilke Žolje.....	180
Esad Delibašić: Odgovor na krizu muzeja: <i>nova muzeologija</i> i ekomuzej	194
Mubera Pulo: Orijentalna zbirka Zavičajnog muzeja u Visokom – Katalog dokumenata na arapskom jeziku	211

PRIKAZI

Srđan Rudiћ, <i>Bosanska vlastela u XV веку, Просопографска студија</i> , Историјски институт Београд, Посебна издања, књ. 75, Универзитет у Бањој Луци, Центар за напредне средњовековне студије, Едиција Фронтистерион, књ. 2, Београд – Бања Лука, 2021, str. 330.	247
Hana Younis, <i>Biti kadija u kršćanskom carstvu. Rad i osoblje šerijatskih sudova u Bosni i Hercegovini 1878.–1914.</i> , Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, Sarajevo, 2021, str. 439.	252
<i>Visoko i okolina kroz historiju II: Osmanski period</i> , Grupa autora, Zavičajni muzej, Visoko, 2021, str. 360.	261
Amila Kasumović, <i>Zatočene: Žene u zatvorskom sustavu Bosne i Hercegovine 1878–1914</i> , Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2021, str. 165.	267
Lidija Klepo i Jasmina Drugović, <i>Gradska biblioteka Visoko 1946–2016</i> , Visoko, 2021, str. 149.	272
Izložba <i>Priča o čovjeku: Omer Pobrić (1945–2010)</i>	275
Pregled najvažnijih aktivnosti Zavičajnog muzeja u Visokom za period 2020–2022. god.	278
Podaci o autorima	283

Amila Kasumović, *Zatočene: Žene u zatvorskom sustavu Bosne i Hercegovine 1878–1914*, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2021, str. 165.

Publicistička djelatnost Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu obogaćena je 2021. god. knjigom *Zatočene: Žene u zatvorskom sustavu Bosne i Hercegovine 1878–1914*, autorice Amile Kasumović, vanredne profesorice na istom fakultetu. Ova monografija predstavlja rezultat nastojanja da se prepozna i prikaže administrativni tretman bosanskohercegovačkih zatvorenica od strane austrougarskih vlasti, onoliko koliko je to izvorna građa omogućila. Kasumović se u dosadašnjem naučnoistraživačkom radu bavila, između ostalog, i izučavanjem marginaliziranih skupina i “malih ljudi” u Bosni i Hercegovini, pa se u njenom opusu nalaze radovi koji tretiraju pitanja prostitutki, Roma, zatvorenica i konkubinata na prijelomu 19. i 20. stoljeća. Strukturalno, ova studija sastoji se iz četiri poglavlja i zaključka, a pored njih sastavni dio čine i Summary, popisi skraćénica, korištenih izvora i literature te registri imena i geografskih pojmova.

U prvom poglavlju, naslovljenom *Uvodne napomene*, autorica daje kratki pregled teorijskih pristupa pojmu kazne i kažnjavanja. Govoreći o reformama zatvorskih sustava na prijelomu 18. i 19. st. zaključuje kako su one bile motivirane različitim faktorima, od moralnog idealizma pa sve do interesa država koje su nastojale pokazati da ovi sustavi oslikavaju određeni društveni napredak. Analizirajući stanje historiografije može se uvidjeti kako su historičari tek krajem dvadesetog stoljeća počeli izučavati zatvore i tretman kažnjenika i kažnjenica. Interesiranje za marginalizirane skupine u Bosni i Hercegovini, ali i regionu, javilo se od početka 2000-ih, no i u tim istraživanjima pitanje zatvorenica bilo je zastupljeno u manjem obimu. Bosanskohercegovačka historiografija pažnju je uglavnom posvetila kaznionici u Zenici. Izostanak povijesnih studija koje tretiraju ženski kriminalitet, tretman zatvorenica i njihove životne priče motivirao je autoricu da ovom

monografijom popuni historiografske praznine. Također, nastojala je doprinijeti “boljem razumijevanju odnosa monarhijskih centara moći prema bosanskohercegovačkoj periferiji”. Kasumović je i kroz analizu rezultata austrougarske civilizatorske misije u Bosni i Hercegovini željela provjeriti kako se vlast odnosila prema ženama, specifičnoj kategoriji unutar zatvorske populacije. Metodološki pristup izučavanju ove tematike ostvaren je kroz analizu, interpretaciju i eksplikaciju izvorne arhivske građe, ali i njene komparacije s publikovanom literaturom.

Drugim poglavljem, *Kamo s tijelom koje treba zatvoriti?: Problem nedostatka centralne kaznionice za žene u Bosni i Hercegovini 1878–1914*, autorica predočava posljedice nepostojanja centralnog zatvora za žene koje su bile osuđene na višegodišnju robiju, a koje su se manifestirale kroz nastojanja vlasti da se izvršenje kazne provede u nekoj od kaznionica u Monarhiji. Već od početka 1879. god. Zemaljska vlada je intenzivniju pažnju posvetila pitanju zatvorskih kapaciteta u okupiranoj oblasti, pri čemu su se kao moguća rješenja javile ideje o izgradnji novih te obnovi i proširenju postojećih zgrada. Kasnija izgradnja centralne kaznionice u Zenici 1888. god. nije pomogla u rješavanju pitanja smještaja zatvorenica, s obzirom na to da su u njoj kaznu služili isključivo muškarci. Finansijske prilike, koje vlastima nisu ostavljale mnogo mogućnosti, bile su razlogom slanja zatvorenica osuđenih na duže zatvorske kazne na izdržavanje izvan Bosne i Hercegovine. Zemaljska vlada je 1880. god. izdala Cirkular o otpremanju kažnjenika u hrvatske kaznionice, kojim su niži organi vlasti bili upoznati na koji način će se odvijati transport kažnjenica u Zagreb i njihov povratak u domovinu po odsluženju kazne. Troškovi za bosanskohercegovačke zatvorenice su se s godinama povećavali, a i opšti uvjeti u zagrebačkoj Ženskoj kaznionici vremenom su postali nepoželjni, s obzirom na prebukiranost i neuvjetnost prostorija. Stoga je Zemaljska vlada u Zagrebu zahtijevala od Zemaljske vlade u Sarajevu da obustavi slanje zatvorenica u ovaj zatvor, pa se prema sklopljenom dogovoru s tim prestalo od jula 1903. godine. U ljeto iste godine obnovljeni su, kako ističe autorica, ranije vođeni pregovori s različitim upravnim tijelima u oba dijela Monarhije oko izmještanja zatvorenica u kaznene zavode u Monarhiji. Jedna od alternativnih opcija bila je Ženska kaznionica u Vigaunu (Gornja Kranjska). Međutim, poteškoće oko pojedinih pitanja vezanih uz transport zatvorenica te otežana i spora komunikacija s nadležnim austrijskim institucijama, primorali su Zemaljsku vladu

na brze pregovore s ugarskim Ministarstvom pravde oko slanja zatvorenica u kaznionicu Maria Nosztra u Ugarskoj. Prva grupa od 39 žena 1906. god. poslana je na izdržavanje kazne u ovom zatvoru. Pitanje izgradnje centralne ženske kaznionice u Zenici Zemaljska vlada je pokretala više puta, pa je u skladu s tim od Zajedničkog ministarstva finansija u nekoliko navrata tražila saglasnost za provedbu ovog projekta, ali je negativan odgovor Ministarstva uvijek bio pravdan nedovoljnim finansijskim sredstvima potrebnim za realizaciju navedenog. Tek je 1913. god. objavljen *Zakon o građenju kaznionice za ženske u Bosni i Hercegovini*. Pa ipak, Prvi svjetski rat onemogućio je da plan izgradnje ovog ženskog zatvora bude proveden u djelo.

Autorica je u ovom poglavlju pozornost posvetila i pitanju zatvorenica islamske vjeroispovijesti. Muslimanke su također služile duže kazne u kaznionicama izvan Bosne i Hercegovine. Takva praksa zadržana je sve do 1895. god., kada je Salih ef. Dizdarević, muslimanski dušebrižnik pri Centralnoj kaznionici u Zenici, posjetio zatvorenice u Zagrebu i stekao dojam da su i muslimanke odvođene na misu u crkvu te da ishrana nije bila halal. Ove informacije su kod Zemaljske vlade izazvale strah od mogućih političkih posljedica, pa je u oktobru iste godine donesena naredba kojom su muslimanske zatvorenice i svoje duže kazne mogle izdržavati u okružnim zatvorima u Bosni i Hercegovini. Autorica je naglasila i nejednak odnos zatvorenika i zatvorenica u pogledu uvjetnog otpusta, posljednje faze odsluženja zatvorske kazne prema irskom progresivnom sistemu, koji je bio na snazi izvan Bosne i Hercegovine, ali i u muškoj kaznionici u Zenici. Ženama je bilo onemogućeno skraćivanje zatvorske kazne po ovom osnovu.

Treće poglavlje, *Zatvorenice u decentraliziranom zatvorskom sustavu Bosne i Hercegovine: Tretman u kotarskim i okružnim zatvorima*, donosi informacije o odnosu prema ženama koje su kazne odsluživale unutar granica Bosne i Hercegovine. Austrougarska vlast je po okupaciji zatečene osmanske zatvore očistila i adaptirala, a nakon gotovo deceniju krenula je s gradnjom modernih okružnih zatvora, i to u Tuzli, Mostaru, Travniku i Banja Luci. Kotarski i okružni zatvori služili su prvenstveno za izdržavanje kraćih kazni, međutim, nakon 1895. god. i ranije spomenute naredbe, oni postaju odredište za muslimanke s dužim kaznama. Njima su se nakon 1903. god. pridružile i zatvorenice drugih vjeroispovijesti, s obzirom na prebukiranost kaznionica u ostatku Monarhije. Tako su okružni zatvori, s odveć limitiranim

kapacitetima, vrlo brzo postali prenapučeni, što je za direktnu posljedicu imalo pogoršanje higijenskih uvjeta i širenje određenih vrsta zaraznih bolesti. Autorica je istakla i skromne pokušaje kojima se nastojalo kažnjenicama u okviru zatvorske kazne omogućiti osnovno ili dodatno obrazovanje, ali i usavršavanje u određenim vještinama. Kao primjer navela je školu za kažnjenice pri okružnom zatvoru u Mostaru, u kojoj su žene učile čitati i pisati, zatim ručni rad i kućanske poslove. Konkretnija inicijativa na ovom planu potekla je tek 1906. god. od strane Zemaljske vlade koja je najavila Zajedničkom ministarstvu finansija kako je poduzela mjere za uspostavu nastave iz osnovnih predmeta pri okružnim zatvorima. Vlast je smatrala kako bi izostanak edukacije "ostavio prostor duhovnoj zatupljenosti i moralnoj degradaciji, što bi se moglo negativno odraziti i na dalji životni put zatvorenica". Analizirajući tretman prema ženama u domaćim zatvorima autorica je kao aspekt diskriminacije istakla i činjenicu da su nadzor nad njima imali gotovo isključivo muškarci, i to kao podvornici i pomoćni poslužitelji pri kotarskim, te tamničari i ključari pri okružnim zatvorima. Ključarice, odnosno ženski nadzornici, u izvornoj građi spomenute su samo dva puta, i to 1889. god., dok je njihovo prisustvo u ostatku Monarhije bilo konstantno i na izrazito većem nivou.

Kradljivice, prevarantice, čedomorke: Ko su i odakle su? naslov je četvrtog poglavlja. Njime je autorica nastojala potaknuti istraživače na detaljnije bavljenje ovom tematikom, donoseći dostupne podatke iz izvorne građe o ženama koje su bile osuđene na zatvorsku kaznu. Pored brojčane zastupljenosti zatvorenica istaknuta su i krivična djela koja su počinile, pa se tako navodi da su u zatvoru završile zbog ubistva, čedomorstva, silovanja, krađe, prevare, tjelesnih povreda itd. Autorica je na kraju zaključila kako su kažnjenice bile uglavnom žene s društvenih margina, često neobrazovane i siromašne, s tragičnim životnim pričama i nevoljama koje su ih pratile.

Knjigom *Zatočene. Žene u zatvorskom sustavu Bosne i Hercegovine 1878–1914*. Amila Kasumović u značajnoj je mjeri proširila i obogatila dosadašnja saznanja bosanskohercegovačke historiografije o ovoj tematici, ali i ženama i marginaliziranim skupinama uopšte. Na taj način pitanje zatvorenica, kojim se autorica i ranije bavila, ovom monografijom je detaljnije elaborirano, ali ostavlja i mogućnost za daljnje istraživačke poduhvate u tom smjeru. Vodeći se onim što joj je izvorna građa mogla pružiti, autorica nije analizirala same zločine, niti životne

sudbine zatvorenica, već je nastojala prikazati njihov administrativni tretman, što je uspješno i sprovela u djelo. U skladu s tim, kao najvažniji zaključak može se navesti kako su austrougarske vlasti primarno bile usmjerene na vlastite finansijske interese u Bosni i Hercegovini, na štetu bosanskohercegovačkih zatvorenica, odnosno onog što bi za njih bilo najbolje.

Mehmed Hodžić